

УДК 94(477.83/86)

**ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ ТОРГОВИХ, МИТНИХ І ПОДАТКОВИХ ВІДНОСИН
У ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОМУ КНЯЗІВСТВІ****О. О. Дячок****(Академія митної служби України, м. Дніпропетровськ)**

Аналізуються автентичні та реконструйовані джерела, опубліковані О. Купчинським у збірці “Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть”, що містять інформацію з історії торгівлі, митних і податкових відносин.

Анализируются аутентичные и реконструированные источники, опубликованные О. Купчинским в сборнике “Акты и документы Галицко-Волынского княжества XIII – первой половины XIV столетий”, содержащие информацию по истории торговли, таможенных и налоговых отношений.

This article analyzes the authentic and reconstructed sources, published by O. Kupchynsky in the collection “Acts and Documents of The Principality of Galicia-Volhynia of the XIII – the first half of the XIV cent.” containing information on the history of trade, customs and tax administration.

Ключові слова. Галицько-Волинське князівство, джерела, торгівля, митні відносини, податкові відносини, О. Купчинський.

Вступ. Якщо історіографія історії митних відносин Великого князівства Литовського досить репрезентативна¹, то розвиток цих відносин у Галицько-Волинському князівстві ще не знайшов достатнього відображення в науковій літературі. Брак спеціальних досліджень призводить до того, що в публікаціях узагальнювального характеру ця тема або взагалі випадає, або зводиться до одного речення, на кшталт: “Після занепаду Київської Русі її митну систему використали правонаступники (Галицько-Волинське князівство)”². Не містить жодної згадки про Галицько-Волинське князівство й історичний розділ книги, на яку посилається автор цитованої статті (принаймні у другому виданні)³. А в достатньо об’ємному “шедевр” з історії митної справи та митного законодавства знаходимо аж два речення, які містять не набагато більше інформації: “За часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства українське купецтво підтримувало широкі торговельні стосунки із Західною Європою. Вздовж шляхів, що йшли від Києва на Луцьк і далі на Краків і Вроцлав, від Львова на Сандомир і Радом, створюються застави та митні комори, які на постійній основі збирали мито”⁴. Заради справедливості слід зазначити, що й у колективній монографії, одним із авторів якої був автор даної статті, з зазначеної вище причини суто митні відносини розкрито теж не досить детально⁵.

© О. О. Дячок, 2013

¹ Див. : Дячок О. О. Історіографія і напрями подальших досліджень митних відносин на українських землях середини XIV– середини XVII ст. // Історія торгівлі, податків та мита : зб. наук. праць. – 2010. – № 2 (2). – С. 24–37.

² Філатов В. В. Історія формування митної системи України та умови розвитку національного митного законодавства // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. праць. – 2009 – № 2. – С. 314.

³ Деркач Л. Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра : документально-популярне видання. – Вид. 2-ге, доп. – К., 2000. – С. 11–24.

⁴ Нариси з історії митної справи та митного законодавства України-Руси / П. М. Дідусенко, О. В. Лисицький, Т. С. Мавродій та ін. ; за заг. ред. Дідусенко П. М. – К., 2005. – С. 65 (повністю відтворено стиль і написання). Рец. див. : Архирейський Д., Дячок О., Колесников К., Морозов О. “Нові” казки про митницю. Рецензія на Нариси з історії митної справи та митного законодавства України-Руси / Авт. кол. : Дідусенко П. М., Пахневський С. А., Лисицький О. В., Костюк В. П., Мавродій Т. С. ; за заг. ред. П. М. Дідусенка. – К. : Софія А, 2005. – 635 с. // Митна справа. – 2007. – № 4. – С. 90–95.

⁵ Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін. ; за ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова. – К. : Знання, 2006. – С. 208–210.

Неможливо не звернути увагу, що ґрунтовніші дослідження присвячено зовнішньо-торговельним зв'язкам Галицько-Волинського князівства, в яких певним чином відображено й аспекти розвитку митних відносин⁶.

Постановка завдання. Незаперечним підмурівком серйозних наукових досліджень митних відносин в одному з найпотужніших утворень, що виникли після розпаду Давньоруської держави, є видана 2004 р. відомим львівським істориком, мовознавцем, археографом та фахівцем у галузі спеціальних історичних дисциплін Олегом Антоновичем Купчинським збірка актів і документів Галицько-Волинського князівства, що містить тексти різномовних джерел, їх переклад українською мовою, а також детальний джерелознавчий і дипломатичний аналіз кожного джерела, архівознавчі та археографічні студії тощо⁷. Сучасним історикам необхідно скористатися з результатів цієї титанічної праці. Тож ми проаналізуємо джерела з історії торговельних, митних і податкових відносин у Галицько-Волинському князівстві XIII – першої половини XIV ст., опубліковані в цій збірці.

Результати дослідження. Серед чотирнадцяти автентичних джерел, розміщених у першому розділі книги, п'ять розкривають аспекти торговельних, митних і податкових відносин у Галицько-Волинському князівстві, а один – у німецькій землі, з приводу чого посадовці Володимира зверталися до своїх “колег”.

Найдавнішим є виданий у Володимирі охоронний документ (глейт) від 27 серпня 1320 р., яким кн. Андрій Юрійович дозволив купцям з Торуня вільно в'їжджати в руські землі з товарами та вести вільну торгівлю ними, без будь-яких оплат (“... жоден з митників наших або урядовців не повинен від них брати тканин або товарів, ні їх конфіскувати”), як це було за його батька. У випадку порушення цих прав (якщо “це буде доказано”) скривдженним гарантувалося відшкодування збитків у подвійному розмірі⁸. Разом з тим, як звернув увагу О. Купчинський, у документі відсутня така клаузула як санкція, в котрій би вказувалося на засоби покарання, застосовані експонентом у випадку порушення його волі⁹. Слід особливо підкреслити, що право безмитної торгівлі на Русі (тобто в Галицько-Волинському князівстві), як видно з тексту, торунські купці мали й раніше за кн. Юрія Львовича (1301–1308).

Того самого дня було видано аналогічний за змістом документ краківським купцям. Відмінність полягала в тому, що купці мали вносити плату, але меншого розміру, ніж до цього: “... де раніше повинні були за яку-небудь тварину платити три гроші, тепер визна-

⁶ *Войтович Л.* Галицько-волинські зв'язки з німецькими землями: попередні зауваження // *Княжа доба: історія і культура*. – Львів, 2012. – Вип. 6. – С. 72–75.

⁷ *Купчинський О.* Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів: Наук. тов-во ім. Шевченка у Львові, 2004. Рецензію див.: *Петрик А.* [Рец.:] Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів, 2004. – 1283 с. // *Дрогобицький краєзнавчий збірник / ред. кол. Л. Тимошенко (голов. ред.), В. Александрович, Л. Винар, Л. Войтович, Я. Ісаєвич та ін.* – Дрогобич: Коло, 2005. – Вип. IX. – С. 568–572. Про О. Купчинського див.: *Гирич І. Б.* До 75-річчя доктора історичних наук О. А. Купчинського // *Український історичний журнал*. – 2009. – № 3 (486). – С. 234–236; *його ж.* Другий голова відновленого Наукового товариства ім. Шевченка (до 75-річчя з дня народження Олега Купчинського) // *Прикарпатський вісник НТШ: Науковий журнал*. Серія: Слово. – 2009. – № 2 (6). – С. 400–404.

⁸ *Купчинський О.* Акти... – С. 156–158. – № 5 (розд. I). Принагідно можна відзначити, що найдавнішою відомою пам'яткою правотворчості Галицько-Волинського князівства є “Грамота 1134 р. князя Івана Ростиславовича Берладника”, якою регламентувалося правове становище іноземних купців під час приїзду на землі князівства, зокрема вірменські та болгарські купці звільнялися від сплати мита (*Бойко І.* Правовий статус вірменських громад у Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві (порівняльний аналіз) // *Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні: матеріали XI регіональної науково-практичної конференції*. 3–4 лютого 2005 р. – Львів, 2005. – С. 72; *його ж.* Джерела права Галицько-Волинської держави // *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. – Львів, 2006. – Вип. 42. – С. 61).

⁹ *Купчинський О.* Акти... – С. 154.

часом тільки один грош”¹⁰. На триразове зменшення мита для купців з Кракова звертав увагу й І. П. Крип’якевич¹¹. Однак документ не дає можливості встановити, чи представники цього міста платили мито розміром в один гріш за кн. Юрія Львовича.

Слід зазначити, що, напевне, торунці були поставлені у дещо вигідніше становище, ніж краківські торговці. О. Купчинський зазначає, що князівство мало давні зв’язки з мешканцями Торуня і ганзейськими містами взагалі, які на певних етапах для Русі мали не тільки економічне, але й політичне значення¹². На останнє звертав увагу й В. Т. Пашуто, зазначаючи, що широка й активна торгівля з європейськими країнами, яка суттєво зросла в період роздробленості, мала наслідком те, що в дипломатії Русі зросло використання торгової зацікавленості інших держав як чинника реалізації своїх політичних цілей¹³.

Інші відносини знайшли відображення в листі від 3 травня 1324 р. радників та громади міста Володимира до радників і громади міста Штральзунда з приводу перехоплення його городянами із затонулого біля берегів володаря Ругії судна сувоїв сукна, які транспортували з Фландрії співвітчизники перших. Володимирці просили своїх “колег”, аби ті розпорядилися повернути товар “безперешкодно і в цілості” власникам¹⁴. У цьому випадку йдеться про незастосування поширеного в середньовіччі так званого берегового права (*droit de bris, Standrecht*), що було різновидом призового права поміщика: у випадку аварії корабля всі викинуті на берег речі вважалися власністю того барона, якому належав берег моря чи ріки. Якщо судно сідало на річкову мілину, то воно з усім товаром ставало власністю поміщика. У німецьких землях це мало назву *Grundruhrrecht*. Право, аналогічне береговому, застосовувалося й на сухопутних шляхах: якщо вісь воза торкалася землі, купець також втрачав свій товар¹⁵. Останнє було поширено й на Русі. Зокрема С. Герберштейн, посилаючись на віленського воєводу Альберта (Олбрахта) Гаштольда, повідомляє, що в Києві був пагорб, через який пролягала не надто зручна дорога. Якщо при підйомі віз ламався, то речі, що були на ньому, надходили до скарбниці¹⁶. Підтвердження цьому є також в актових джерелах. У листі (уставній грамоті) великого князя литовського Олександра київському війтові та міщанам від 14 травня 1499 р. сказано: “*Тежъ повѣдалъ намъ Юрій Пацевичъ, штожъ, которые купцы коли ѣдутъ съ Кіева и возы свои товаромъ тяжко накладывають, для мыта, ижбы возовъ меньшей было; и въ котрого купца возъ поломится съ товаром: на одну сторону по Золотыи ворота, а на другую сторону – по Почайну рѣку, ино тотъ возъ съ товаромъ выривали на воєводу Кіевского; и мы тоє врядили по старому, какъ и передъ тымъ бывало*”¹⁷. До нашого часу дійшло прислів’я: “Що з воза впало, те пропало”.

З іншого боку, вже в першій половині XIII ст. спостерігається відхід від берегового права. Зокрема, в торговому договорі 1229 р. за участю Смоленська, Полоцька та Вітебська, з одного боку, та восьми німецьких міст – з іншого, закріплювалося право вільної торгівлі сушею та морем, відмова від берегового права, проголошувалася недоторканність

¹⁰ Там само. – С. 160–161. – № 6 (розд. I).

¹¹ Крип’якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – К. : Наук. думка, 1984. – С. 43.

¹² Купчинський О. Акти... – С. 152.

¹³ Пашуто В. Т. Опыт периодизации истории русской дипломатии (ранний и развитой феодализм) // Древнейшие государства на территории СССР. Материалы и исследования. 1982 год. – М.: Наука, 1984. – С. 15.

¹⁴ Купчинський О. Акти... – С. 165–166. – № 7 (розд. I).

¹⁵ Дживелегов А. К. Торговля на Западе в средние века. – СПб. : Изд. акционерного об-ва “Брокгауз-Ефрон”, 1904. – С. 104–105.

¹⁶ Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей / Издан Временною Коммиссиею для разбора древних Актов при Киевском, Подольском и Волынском Генерал-Губернаторе. – К., 1874. – Отд. II. – С. 9 – № 5 ; Герберштейн С. Записки о Московии ; пер. с нем. А. И. Малеина и А. В. Назаренко ; вступительная статья А. Л. Хорошкевич ; под ред. В. Л. Янина. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – С. 186.

¹⁷ Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографическою Коммиссиею. – СПб., 1846. – Т. I : 1340–1506. – С. 195. – № 170 ; Сборник материалов для исторической топографии Киева... – Отд. III. – С. 8, прим. к № 3.

людей, суден, товарів, а також закріплювалося право найму при свідках тими, хто зазнав кораблетрощі, робітників для допомоги¹⁸.

У дарчому акті кн. Юрія Тройденевича Барткові із Сандомира на заснування вїтївства у м. Сяноці на магдебурзькому праві від 20 січня 1339 р. бачимо регулювання податкових відносин. “А жителї та поселенці, що осїли чи перебувають у самому місті Сяноці і за його межами, що обробляють і працюють на інших лишках чи ланах на околицях згаданого міста, після закінчення 15 років свободи повинні будуть сплачувати 16 грошів щорічного чиншу. А з городів, що лежать навкруги міста, третій динар повинен бути сплачуваний цьому ж Барткові та його дітям. Крім того, часто згадуваному Барткові та всім його нащадкам ми дали і надали ріку Сян упродовж півмилі по обидва її береги вище міста з малим островом біля міста і всіма потоками, що впадають у цей же Сян у згаданих межах, і млин, що розміщений у Требчі, якими б не були з цього всього користі або доходи, тобто з млинів, ставів і ловлі риби з будь-яких гребель, що по-німецьки називаються We(h)г, а по-слов’янськи яз”¹⁹. Однак останні слова про можливі користі й доходи не відкидають можливості збирання Бартком та його нащадками мита на ріці Сян на свою користь.

Після укладання миру з польським королем Казимиром “управитель або староста землі Русї” Дмитро Дядько (Дедько) у 1341 р. (березень – червень) звернувся до магістрату і купецтва міста Торуня, запрошуючи приїжджати з товарами до Львова. Охочим було обіцяно пільги, “лише б мали сплачувати річний податок, як то було раніше”²⁰.

Після 1341 р. (в історіографії є погляд про датування після 1366 р.) литовський князь Кейстут Гедимінович та його брат, спадкоємець Волинської землі, Любарт Гедимінович надали глейт (який за низкою ознак О. Купчинський зараховує до приватних документів) торунським купцям на вільний проїзд для торгівлі в Луцьку. При цьому останні мали дотримуватися шляху через Дорогичин, Мельник і Берестя²¹. З тексту грамоти, як називає її сам експонент, можна зробити висновок, що її надано на попередні прохання торунців: “**Щто і ~сте г просили насъ • абыхомъ васъ пцстили до Луцька тьрговатъ**”.

Другу частину збірника становлять акти, реконструйовані О. Купчинським на основі літописів, а також покрайніх записів і колофонів з богослужбових книг²². Серед них можна назвати “**вгликїю жалостъ**” кн. Данила Романовича до галицького боярина Доброслава Суддича, датовану О. Купчинським вереснем – листопадом 1241 р. Скориставшись з послаблення князівської влади в результаті золотоординського завоювання, галицькі бояри прибрали до своїх рук майже всі землі й управління, нехтуючи волю князя. Вони віддавали на відкуп землі та колумійську сіль. Данило Романович вимагав припинити такі дії: “**нъ дати волости галичкимъ • а колумынскою солъ ^лqчитъ на ми**”²³.

Грамотою, що датується 9–15 лютого 1288 р., володимирсько-берестейський князь Володимир Василькович заповів після смерті своїй дружині серед іншого місто Кобринь з податками та село Городло з митом: “**далъ гсмъ книгинѣ своги по свогмъ**

¹⁸ Пауто В. Т. Опыт периодизации истории русской дипломатии. – С. 18.

¹⁹ Купчинський О. Акти ... – С. 193–194. – № 12 (розд. I).

²⁰ Там само. – С. 199–200. – № 13 (розд. I).

²¹ Там само. – С. 200–204. – № 14 (розд. I).

²² Там само. – С. 209. Див. також: Купчинський О. А. Методологічні питання історичної реконструкції документального складу архіву Галицько-Волинського князівства XIII – початку XIV ст. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики : зб. наукових праць. – К., 2006. – Число 13. – Ч. 1. – С. 28–34 ; його ж. Реконструйовані акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV ст. // Рукописна та книжкова спадщина України : археограф. дослідж. унікальних арх. та бібл. фондів. – К., 2005. – Вип. 10. – С. 155–162.

²³ Купчинський О. Акти ... – С. 263–264. – № 20 (розд. II).

животѣ • городъ свои Ковринь • и с людьми и з данью • како при мнѣ да"ли тако и по мнѣ • ать дають книгинѣ мори ижг далъ гсмь • ги сгло своег Городгль • и с мыгто".²⁴ Оригінал заповіту не зберігся і дійшов до нас у списках руських літописів, зокрема у так званій любомльській редакції Галицько-Волинського літопису. Д. Домбровський вважає цей фрагмент найцікавішим з повідомлень економічного характеру про кн. Володимира Васильковича в літописному наративі²⁵. Слід зазначити, що мито в Городлі стягували й пізніше. Зберігся перелік митних зборів на торговому шляху між Торунем і Володимиром, який датують 1346 або 1386 р., у котрому, зокрема, записано, що в Городлі від коня сплачували 4 гроші²⁶.

Документ про накладання володимирсько-волинським князем Мстиславом Даниловичем данини на місто Берестя і волость (кінець травня 1289 р.) за виступ берестян проти нього та прихильне ставлення до кн. Юрія Львовича під час захоплення останнім волості²⁷ тісно пов'язаний з попередніми документами, де засвідчено процес боротьби за спадщину володимирсько-берестейського князя Володимира Васильковича, що розгорілася ще за життя останнього. І хоча Володимир Василькович заповів усі свої землі Мстиславові Даниловичу²⁸, берестейські бояри запросили після його смерті дорогичинського і мельницького князя Юрія Львовича та присягнули йому на вірність²⁹. Мстислав Данилович погрозою піти на Юрія Львовича війною, закликавши на допомогу ординців, змусив останнього покинути захоплене місто і волость³⁰, після чого даниною покарав берестян за невірність. За "крамолу" ті мали сплачувати "ловче" в розмірі: по 2 лукні³¹ меду зі 100, 2 вівці, 15 десятків льону, 100 десятків хліба, 5 цебер вівса, 5 цебер жита, 20 курей з кожних ста. Крім того, городяни мали заплатити 4 гривні кун³².

Історик права І. Бойко так пояснює описані події. У Бересті, яке було важливим політичним та економічним центром і через яке проходили важливі торгові шляхи, "великої могутності і розвитку досягнуло купецтво. Представники цієї соціальної групи були зацікавлені у слабкості князівської влади, щоб стати фактичними господарями цього економічного центру. Мстислав Данилович був відомий через свою справедливість і сильний характер, тому така кандидатура на посаду князя була для них неприпустимою. Вони вчинили змову і уклали угоду з князем Юрієм Львовичем, за якою він почав князувати в цьому та інших містах північної частини Волині. Князь Мстислав не дозволив берестянам

²⁴ Там само. – С. 315–317. – № 46 (розд. II).

²⁵ Домбровски Д. Экономические возможности русского правителя XIII в. в свете его придворной летописи (Владими́ро-Воли́нский князь Влади́мир Васи́лькови) // Восточная Европа в древности и средневековье. Экономические основы формирования государства в древности и средневековье. XXV Чтения памяти чл.-корр. АН СССР В. Т. Пашуто и памяти чл.-корр. АН СССР А. П. Новосельцева. Москва, 17–19 апреля 2013 г. Материалы конференции. – М., 2013. – С. 92.

²⁶ Hansisches Urkundenbuch / Bearbeitet von Konstantin Höhlbaum. – Halle, 1882. – Bd. III. – № 559. – S. 312; Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина / упор. В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко; редкол.: М. Ф. Котляр (відп. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1990. – № 7. – С. 21; с. 369.

²⁷ Купчинський О. Акти ... – С. 353. – № 67 (розд. II).

²⁸ Там само. – С. 314. – № 45 (розд. II).

²⁹ Там само. – С. 343. – № 61 (розд. II).

³⁰ Там само. – С. 344, 346–349. – № 62–66 (розд. II).

³¹ Лукно – міра меду (див.: Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2-х т. – К.: Наук. думка, 1997. – Т. 1. А – М. – С. 558). Також лукно було мірою сипучих. Зокрема, у ст. 96, 97 просторой редакції "Руської правди" зазначено, що городник, мостник мали отримати відповідну кількість лукон вівса для коней. На думку І. Болтіна, лукно як міра сипучих відповідало одному-двома четверикам кінця XVIII ст. (Правда Русская. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1947. – Т. II. Комментарии / сост. Б. В. Александров, В. Г. Гейман, Г. Е. Кочин и др.; под ред. акад. Б. Д. Грекова. – С. 651, 653, 654).

³² Джерела Давньоруської держави називають грошову одиницю гривнею кун. У XI ст. гривня кун масою приблизно 51 г дорівнювала 25 кунам по 2,05 г, а в XI ст. – 50 кунам по 1,02 г (див.: Котляр М. Ф. Гривна давньоруська // Енциклопедія історії України. – К.: Наук. думка, 2004. – Т. 2. Г–Д. – С. 195; Гладкий В. Словарь нумизмата. – М.: Центрполиграф, 2006. – С. 45).

порушити передсмертну волю Володимира Васильовича і шляхом дипломатичних переговорів та воєнних погроз змусив Юрія, свого племінника, покинути зайняті ним міста, вступивши в них на початку 1289 р. Зрадники врятувалися втечею”. Дослідник зазначає, що за провину берестян князь Мстислав наклав на них контрибуцію, що перевищувала усталену норму оподаткування³³.

Третій розділ аналізованої книги становлять неавтентичні документи (фальсифікати), більшість із яких не стосуються історії торговельних, митних чи податкових відносин. Оскільки фальсифікати відомі лише з текстів пізніших джерел, то про зазначені винятки йтиметься нижче в частині, де аналізуватимуться документи Корони та Речі Посполитої.

Четвертий розділ дослідження О. Купчинського – це згадки про акти й документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV ст. у тогочасних і пізніших документальних пам’ятках.

Хронологічно найдавніший документ – дарча грамота князя Романа і його дружини Анастасії для Києво-Печерської лаври на землю Забудецьку від 1240 р., відомий, зокрема, з витягу, зробленого 7 березня 1768 р. київським магістратом на прохання архієпископа Феліціяна Володковича. Зокрема, в ньому зазначено: “Nadały iesmo k Preczystoy Bohorodycy monastyru Peczarskomu po swoich duszach y rodyteley naszych zemlu Zabudeckuiu z ludmy, u poszlynamy, y so wsimy prychodamy kak predtym do tych zemel pryszuszało...”³⁴. О. Купчинський зазначає: “При всій відносності, а в окремих місцях декларативності фактів, які вміщує документ, надання князівським подружжям грамоти Печерському монастиреві на земельні та інші володіння – факт імовірний”³⁵.

У караїмській Хроніці, що не дійшла до нашого часу, а відома з публікацій XIX ст., міститься інформація про прибуття караїмів з Криму в Галич близько 1243 або 1246 р. і про те, що князь Данило дав їм грамоту, яка дозволяла вести вільну торгівлю у всій Руській землі³⁶.

У переважній більшості фальсифікатів значиться, що акт видав кн. Лев. Слід звернути увагу на зауваження Л. Войтовича, що велика кількість грамот кн. Лева, як справжніх, так і підроблених, основний масив яких з’явився після турецько-татарського нападу на Галичину 1498 р., коли згоріли родинні архіви, “а також згадки про надання князя у пізніших підтвердженнях польських володарів, дозволяють ставити питання про поширення відповідної практики закріплення земельних володінь грамотами князівської канцелярії за князя Лева, прийнятої під впливом сусідньої Угорщини, де така практика широко розгорнулася з кінця XII ст.”³⁷

25 липня 1361 р. польський король Казимир III на прохання Ходка Бибельського підтвердив у вічне володіння надані в минулому й засвідчені грамотами кн. Лева Даниловича та інших руських князів село Бибель з присілками Пачковичі та Жашковичі й села Комаровичі, Узворотовичі, Ніколовичі, Верховичі у Перемишльській землі з усіма належними до них землями, лісами, водоймами, “исъ мыты”³⁸. Тут, очевидно, йдеться про мито, яке приватна особа могла збирати на свою користь.

9 травня 1389 р. польський король Владислав II підтвердив дідичам з Ретирович, рідним братам Грицькові та Івашкові, наданий їх предкам дарчий лист князя Лева на села Ретировичі та Рогізно на “право тримати, володіти, використовувати, продавати, обмінювати, віддавати в оренду і відчужувати згадані села <...> з усіма вигодами, податками, данинами, прибутками...”³⁹.

³³ *Бойко І.* Джерела права Галицько-Волинської держави. – С. 62–63.

³⁴ *Купчинський О.* Акти ... – С. 1056–1057. – № 104 (розд. IV); с. 451. – № 2 (розд. III).

³⁵ Там само. – С. 430–431.

³⁶ Там само. – С. 1110–1112. – № 116 (розд. IV).

³⁷ *Войтович Л. В.* Князь Лев Данилович. – Львів. – 2012. – С. 168.

³⁸ *Купчинський О.* Акти ... – С. 790. – № 14 (розд. IV).

³⁹ Там само. – С. 794–796. – № 15 (розд. IV).

11 жовтня 1403 р. Владислав II підтвердив на прохання дідича Івана Капича та його братів Микити і Грицька “правне надання” кн. Лева на село Нагірці в Жидачівському повіті з усіма належними правами, зокрема “зиском, податками, данинами, прибутками”⁴⁰.

Аналогічне двом попереднім за змістом підтвердження Владислава II “листа князя Лева” шляхетному Іванкові або Чапличу від 22 липня 1421 р. на село Погірці Городоцького повіту. Диспозиція даного документа містить положення, що цілком відповідає диспозиції двох попередніх актів: “... підтверджуємо й проголошуємо навіки-віків <...> на користь Івана Чаплича та його законних спадкоємців як дійсних господарів, дідичів і довічних власників згаданого села Погірців з усіма до нього належними вигодами, користю, податками, данинами ...” Однак у нарації сказано: “... перед нашим маєстатом пред’явлено лист нашого милого попередника князя Лева. Ми ж, прийнявши його і оглянувши, не знайшли і не могли знайти в ньому нічого, що здалося б нам недостовірним чи хоч якось шкідливим. Князь Лев, наш милий попередник, надав згаданому Іванкові Чапличу та його законним спадкоємцям у дідичне й спадкове володіння згадане село Погірці над Дністром...”⁴¹.

27 грудня 1458 р. король Казимир IV нібито підтвердив на прохання шляхетного Федора з села Шептич та його братів Глібка, Сенька привілей кн. Лева на село Кальнофости, монастир св. Онуфрія, село Шептичі у Самбірському повіті та село Воцаницю у Перемишльському повіті “з усіма їх вигодами, данинами”. Однак зазначений “привілей на пергаменті”, як переконливо показав О. Купчинський, є фальсифікатом. Більше того, неавтентичним є підтвердження: “... фальсифікатор, щоб надати новоствореному документові ваги, вдається до подвійного фальсифікування – документ, написаний від імені князя Лева Даниловича, вписується у надуманий тим же фальсифікатором королівський трансумпт 1458 р. і видається як історична цілість середини XV ст.” О. Купчинський припускає, що неавтентичність князівського документа навіть у складі підтвердного акта була згодом виявлена. Тому з’явився новий підтвердний документ того ж короля для Шептицьких від 12 квітня 1469 р., але вже без тексту грамоти Лева Даниловича, котрий, як і два попередніх, був створений у XVI ст. В останньому названі села залишалися у володінні “з усіма їх податками, прибутками, користю, вигодами, данинами”⁴². На прохання шляхетного Станіслава Броньовського і Кузьми та Якова Шептицьких “підтвердити, ратифікувати та апробувати цей лист і все, що у ньому викладено” король Жигимонт II Август 13 лютого 1552 р. підтвердив “грамоту” короля Казимира IV від 12 квітня 1469 р. на село Кальнофости, монастир св. Онуфрія, село Шептичі у Самбірському повіті та село Воцаницю в Перемишльському повіті, адже у процесі огляду в королівській канцелярії ніщо не викликало підозри, зокрема “майже непошкоджена” печатка⁴³. Урешті, 31 серпня 1552 р. у книгах Перемишльського гродського суду було здійснено запис про видачу Яцкові Шептицькому витягу з “грамоти” короля Казимира IV від 12 квітня 1469 р.⁴⁴

На прохання митрополита всієї Русі Кипріяна, князів Семена та Федюшка Любартовичів 21 серпня 1407 р. король Владислав II підтвердив за Іванохрестительським храмом Перемишльського владцтва право володіння “з усіма в цілому і кожним зокрема податками і користю” на села та їх частини і монастирі у Перемишльському і Самбірському повітах Руської землі: Валява, Малковичі, Тернавці, Гнівновичі, Кальників, монастир Грушевичі, Мале Стубенко, Макунів, три двори у Велюничях, Коростовичі, Дев’ятичі, шість дворич у Боневах, два дворища в Бушковичах, два дворища у Плешовичах, три дворища у Горохівцях, два дворища у Яксманичах, два дворища у Корманичах, дворище у Клоковичах, Мостиська, Монастир, Микулинці, п’ять дворич позаду замку і дворище Щегольчичі,

⁴⁰ Там само. – С. 803–806. – № 18 (розд. IV).

⁴¹ Там само. – С. 813–816. – № 21 (розд. IV).

⁴² Там само. – С. 828–829. – № 27 (розд. IV); с. 491–497. – № 7 (розд. III); с. 830–831. – № 28 (розд. IV).

⁴³ Там само. – С. 871–873. – № 44 (розд. IV).

⁴⁴ Там само. – С. 874–875. – № 45 (розд. IV).

місцевості Самбори, Страшевичі, Бабина, Вовковичі, монастирі св. Спаса, в Созані, Смольниці, св. Онуфрія у Лаврові та “всі інші підпорядковані владиці”⁴⁵.

Для теми нашого дослідження значний інтерес становить документ від 11 листопада 1557 р., яким польський король Жигимонт II Август на прохання шляхетного Христофора Васичинського дозволив збирати мито на території маєтку у спадковому селі Васичин, якою проходив торговий шлях зі Львова у Волощину, як це було “встановлено колись найяснішим Левом, князем Русі”⁴⁶. Власник маєтку скаржився, що “через значні видатки на мости та насипи і брак дерева для направи”, а також внаслідок значної кількості проїжджаючих, він “більше не має засобів для направи згаданих мостів” та просив запобігти його шкоді. Послані на місце комісари: галицький чашник Арнольд Блудницький, Станіслав Чарторійський та Йоан Поляновський нарахували “мостів через ріку Свірж та її рукави до двохсот; насипів – шістсот вісімдесят” та значну кількість гатей. Вони встановили, що на мостах стягувалося мито по півгроша від навантаженого воза та потрійна монета від коней і волів, по два динарії з дрібної худоби, “при тому з великим збитком для Христофора Васичинського”. Як відомо, види і розміри мит у кожній місцевості тоді склалися впродовж тривалого часу і закріплювалися як правовий звичай. На цей момент щодо Великого князівства Литовського звертав увагу М. В. Довнар-Запольський ще на початку ХХ ст.⁴⁷ Очевидно, можна вважати, що ситуація в Короні була аналогічною. Однак грамота від 11 листопада 1557 р. не дає підстав стверджувати, що зазначене мито стягували ще в період існування Галицько-Волинського князівства. Тут потрібно звернутися до двох підтвердних актів Жигимонта II Августа на надання села Васичин Осташкові Гласкові, попередникові Христофора Васичинського, виданих на прохання останнього. Спочатку до першого, від 26 грудня 1550 р., а пізніше із суттєвими відмінностями й до другого, від 22 грудня 1558 р., вписано в латинській транслітерації текст “грамоти” галицького князя Лева від 1282 або 1292 р.⁴⁸ О. Купчинський слушно зазначає, що не цілком є переконливою згадка в документі Жигимонта II Августа від 11 листопада 1557 р., наданому Христофорові Васичинському “у справі мита, яке від давніх часів у його спадковому місті Васичині встановлене колись найяснішим Левом, князем Русі”, адже у ньому документ князя Лева про мито для Васичина не наводиться, а є лише слова: “*dalí esmo iomu sielo w Haliczky Volosthi na ýmie Wasiczin na Szwerzu <...> zo wssim pravom zo wssimi vzitki ýako ýessmo sami vzimali z mithom...*”⁴⁹. Сама ж “грамота” кн. Лева, як показав дослідник, є фальсифікатом, створеним, напевне, у XV–XVI ст.⁵⁰

З іншого боку, цілком імовірно є твердження свідків, представлених Христофором Васичинським, слова яких лягли в основу документа від 11 листопада 1557 р., що “публічний гостинець зі Львова через міста Бібрку та Стрільче і заїзди Поменята, через самі маєтки Васичин до заїзду Деманеве, через Галич та інші міста в Молдавію та подібно з Молдавії до Львова від давніх часів був прокладений і завжди був використовуваний купцями та подорожниками”. Крім того, у присутності королівських комісарів була пред’явлена відкрита грамота львівських райців, скріплена їх печаткою, в якій стверджувалося, що “купці і громадяни наші львівські, які з волами та всяким іншим товаром, займаючись своїми торговими справами, ідуть у Волощину публічним шляхом, що веде зі Львова у Галич або Коломию, мають не яку іншу дорогу, а лише ту, яка проходить через Васичин і від давніх часів збережена і визначена делегованими для цього комісарами священної королівської величності та священною королівською величністю затверджена”⁵¹. Слід звернути увагу на

⁴⁵ Там само. – С. 807–810. – № 19 (розд. IV).

⁴⁶ Там само. – С. 884–888. – № 51 (розд. IV).

⁴⁷ Довнар-Запольський М. Государственное хозяйство Великого Княжества Литовского при Ягеллонах. – К., 1901. – Т. I. – С. 400, 531.

⁴⁸ Купчинський О. Акти ... – С. 869–871. – № 43 (розд. IV); с. 889–890. – № 52 (розд. IV), с. 488, 490. – № 6 (розд. III).

⁴⁹ Там само. – С. 487, 490. – № 6 (розд. III).

⁵⁰ Там само. – С. 488–489.

⁵¹ Там само. – С. 888. – № 51 (розд. IV).

таблицю цільних оплат на шляху зі Львова до Туреччини, згідно з розпорядженням від 21 грудня 1521 р., яку навів А. Дзюбинський. Серед інших пунктів у ній вказані Важичин (Ważuczyn) та Поменята (Pomieniata)⁵². Можливо, Важичин і Васичин⁵³ – це один і той самий масток. У Важичині від коня та вола стягували 1 тернар, а від возу – ½ гривні; у Поменяті – від возу 4 оболі, а від вола – 1 обол. З іншого боку, незрозуміло, чому в таблиці А. Дзюбинського, побудованій не за алфавітним принципом, сусідні населені пункти вказані не поруч.

Принагідно зазначимо, що Жигимонт II Август зважив на прохання Христофора Васичинського і своєю грамотою збільшив розміри мита, які стягувалися в його мастку: від великого воза, що зветься мажа, навантаженого товаром, – “частину з половини кварта від ваги товару”; від воза, запряженого кіньми, – один гріш; від воза, навантаженого і запряженого двома кіньми, – півгроша; від будь-якого тяглового коня та призначеного для продажу вола – по чотири динари; від дрібної худоби – по три динари. Мито мали сплачувати люди будь-якого стану і становища. З іншого боку, Христофор Васичинський та його спадкоємці могли на власний розсуд використовувати зібрані кошти за умови, що будуть відновлювати мости, греблі та “інші будь-які місця, коли і скільки разів буде в цьому потреба”, інакше втратили б право збирати мито з проїжджих⁵⁴.

18 вересня 1611 р. мечник Волинської землі Тимофій Висоцький записав у довічне користування львівському Миколаївському братству землі на Краківському передмісті Львова “з лю^ами вс^ѣлымиі • зъ и^х пови^нно^{ст}ями • цы^шами • пода^тками и зъ и^ншыи вс^кими доходами и пожи^тками • которыг з давны^{хъ} часовъ водл^у данины Лва кн^жати згмл^ъ Р^уки^х • сына корол^а Данила до ты^{хъ} добр^ъ налгжачими”⁵⁵. Однак у документі нічого не сказано про підтвердження зазначеної “данини”. Натомість в акті королівської комісії про правовий і мастковий стан церкви св. Миколи на Краківському передмісті Львова від 10 жовтня 1611 р. зазначено, що братство “показало привілей Лева, князя Руських земель, сина короля Данила, даний у Львові, в п’ятницю, 8 жовтня 6800 року⁵⁶ стосовно храму святого Миколи”. В акті зазначено, що в мастках храму надано право “мати всі вигоди за звичаєм громадян, а також використовувати прибуток як львівські громадяни-купці, і купці всіх родів в інших частинах чи регіонах, нехай володіють усіма правами, котрі мають громадяни Львова у місті й у своїх домівках. Отже, вони взагалі не зобов’язані сплачувати будь-яке мито або контрибуції зі своїх прибутків чи володінь, а також товарів і не нести жодної повинності – ні фіскальної державної, ні для замкових обов’язків, ні для громадян, а зобов’язані сплачувати витрати лише на поліпшення, зміцнення і відновлення храму святого Миколи чи виконувати якісь обов’язки для цього храму, коли буде потреба, і доручати їх комусь, а також дарувати <...>, так що кожен батько сім’ї, який є головою свого дому чи володіє своїм наділом, зобов’язаний [давати] два гроші постійно щороку для потреб будівлі тієї святої церкви святого Миколи”⁵⁷. Але, на нашу думку, немає достатніх підстав стверджувати, що означені пільги були надані купцям ще за часів існування Галицько-Волинського князівства. 12 червня 1640 р. львівський староста Станіслав Боніфатій Мнішек підтвердив Миколаївському братству та церкві св. Миколи, що на Краківському передмісті, усі ґрунти і володіння, надані князем Левом 8 жовтня 6800 р. “за руським календарем” і підтвержені потім польськими королями Казимиром, Стефаном та Жигимонтом III⁵⁸. За-

⁵² Dziubiński A. Drogi handlowe polsko-tureckie w XVI stuleciu // Przegląd historyczny. – Warszawa, 1965. – Т. 56. – Zesz. 2. – S. 246, 247.

⁵³ Зараз на р. Свірж, неподалік від Жидачева, у Рогатинському р-ні Івано-Франківської області, є село Васючин, перша згадка про яке належить до 1439 р. (Історія міст і сіл УРСР. – К., 1971. – Т. 9. Івано-Франківська область. – С. 474). За кілька кілометрів на північ розташоване село Помонята того ж району.

⁵⁴ Купчинський О. Акти ... – С. 886–888. – № 51 (розд. IV).

⁵⁵ Там само. – С. 956–958. – № 77 (розд. IV).

⁵⁶ Тобто 1291 р. від Різдва Христового.

⁵⁷ Купчинський О. Акти ... – С. 959–964. – № 78 (розд. IV).

⁵⁸ Там само. – С. 975–976. – № 82 (розд. IV).

кінчується диспозиція документа такими словами: “Також повністю увільняю ці ґрунти від усіх чиншів, підкорення юридиці і замковій юрисдикції як моєї, так і моїх наступників”, що, по суті, підтверджує зміст акта королівської комісії 10 жовтня 1611 р. У документі короля Владислава IV від 20 березня 1642 р. про суперечку між Миколаївським братством та євреєм Зеліком Соболовичем за право володіння землями зазначено, що для спростування претензій останнього братство надало документи: “Насамперед оригінальну дарчу [грамоту], дану навічно князем Левом у Львові, дня 8 жовтня, року від створення світу 6800, та підтвердження її ж найяснішими польськими королями, нашими попередниками: Казимиром, видану в місті Городку, в середу, 6 березня 1448 року; Стефаном, видану у Львові, 14 [дня] місяця липня 1578 року; Сигізмундом III, славетним нашим батьком, видану у Варшаві, 10 [дня] місяця жовтня 1611 року, а тоді й наше від 20 [дня] місяця серпня 1640 року”⁵⁹. За недостатністю доказів сторін справу було передано на розгляд до львівського гродського старостинського суду.

На посилання на згадані вище “фундацію” кн. Лева та її підтвердження польськими королями натрапляємо і в акті 1643 р.⁶⁰ Інакше стояла справа, коли 3 лютого 1648 р. король Владислав IV розглядав рішення королівського комісарського суду в суперечці навколо прав власності на землі між Миколаївським братством у Львові та євреєм Зеліком Соболовичем⁶¹. Тут привертають увагу такі слова документа: “Щодо привілею князя Лева, то оскаржена сторона належно його не пред’являє. Звідси допускаємо його відсутність [як таку] і неправдивість змісту. – І цілком логічно наголошується, – всі підписи в цьому документі по-новому зроблені латинською мовою, [і це тоді], коли на землях Русі привілеї латинською мовою не писалися”. Далі зроблено висновок: “Щодо запису у справах, то найменше важать приватні розмірковування, коли йдеться про оригінальний привілей першої фундації найяснішого князя Лева, бо з плином часу він був знищений вогнем. І хоча існують якісь підтвердження найясніших королів, святої пам’яті наших попередників, цей привілей, названий оригінальним, датований від заснування світу, [зберігся] різними [мовами], як було в інших правових документах. Таким чином, права, які випливають з [привілею], викликали сумнів комісарів узагалі, чи він міг зберегтися до того часу” (йдеться про рішення 1566 р., яке підтверджувало привілей кн. Лева). Процес усе ж виграло Миколаївське братство⁶², однак даний аспект виходить за межі нашого дослідження. Урешті, 18 листопада 1780 р. члени державної комісії для розгляду майнових справ м. Львова не підтвердили юридичної сили документів стосовно спадковості прав руського храму св. Миколи, поданих на розгляд настоятелем Григорієм Дунікевичем. Однак автентичність документа кн. Лева під сумнів не ставилася. Причиною стало те, що поданий настоятелем документ як люстрація, “невідомо, ким виданий і невідомо, з якого декрету чи мандату знято копію, ніким, хто робив, не підписаний, на вимогу, хто, як годилося б, зазначив, що було взято та видано дня 6 квітня 1777 року у Варшаві з якоїсь оригінальної книги люстрацій Руського воєводства з року 1616, що міститься в Архіві Коронного скарбу”⁶³. Грамота кн. Лева від 8 жовтня 1292 р. згадується і в інформації про основні дарчі документи церкві св. Миколи у Львові, що побачив світ після 31 жовтня 1794 р.⁶⁴

В інструкції послів руських земель на Гродненський сеймик від 16 грудня 1687 р. зазначалося, що зем’янам Стрільбицьким за привілеєм князя Лева було надано три лани, звільнені від усяких податків, тому послали мали домогатися “повного звільнення від оподаткування згаданих милостей панів Стрільбицьких”, зобов’язаних лише нести службу під час

⁵⁹ Там само. – С. 976–979. – № 83 (розд. IV).

⁶⁰ Там само. – С. 979–981. – № 84 (розд. IV).

⁶¹ Там само. – С. 981–985. – № 85 (розд. IV).

⁶² Там само. – С. 985–996. – № 86, 87 (розд. IV).

⁶³ Там само. – С. 1090–1093. – № 109 (розд. IV).

⁶⁴ Там само. – С. 1102–1107. – № 114 (розд. IV), с. 552–559 (розд. III).

війни⁶⁵. Прикметно, що про наявність самого привілею у цих зем'ян або його пізнішого підтвердження в документі нічого не сказано. Те ж саме можемо бачити в інструкції послів на Вишнянський сеймик від 22 серпня 1740 р.: “Маетки [монастиря] святого Спаса і Страшевичів з прилеглими [землями] належать, згідно з фундацією руського князя Лева, до Перемишльського греко-уніатського єпископського столу, а клір усіх обрядів звільняється від чиншів і всілякого оподаткування”⁶⁶. Звичайно, в часи Лева ще не було уніатської церкви, а от повне звільнення кліриків від оподаткування цілком можливо.

12 лютого 1691 р. король Ян III підтвердив документи, що торкалися спадкових володінь Галицької митрополії в селі Перегінському. Здійснено це було на прохання львівського, галицького і кам'янець-подільського єпископа Йосифа Шумлянського, який “зміг після довгих і терпеливих пошуків знайти написані руською, латинською і польською мовами справжні, непошкоджені і в жодному рядку не підозрілі [щодо достовірності] листи з правами й привілеями на володіння й підтвердження” спадкового маєтку галицької митрополічної церкви Успіння пресвятої Діви Марії у Крилосі, засвідчені у 1470 р. Казимиром Ягеллончиком, а пізніше Жигимонтом I, Жигимонтом Августом та іншими королями⁶⁷. До підтвердження Яна III було вписано й текст запису Галицького гродського суду, датований 13 листопада 1642 р., у складі якого є “привілей” князя Лева у підтвердженнях королів Стефана та Жигимонта III⁶⁸. У грамоті Лева Даниловича від 8 березня 1301 р., зокрема, записано: “И придали гсмо десѣтины с њшого и кнѣжанїа и с прѣвозо^в • нѣ о³мѣт десѣтинѣ • и по бога^рским село^м • приданные и даны медовї є • с выходы и борты и рыб^нїе ѿ ловища • и езера даем ко цркви прѣтон Бгомѣри... А к томү гсцг придаг^м кѣны в ро^к с попо^в давати...”⁶⁹ Є низка ознак, щоб вважати даний документ фальсифікатом XVI ст. Однак, на думку О. Купчинського, така оцінка занадто категорична. Він висловив думку, що в даному випадку “можемо мати справу з текстом, який ґрунтувався на нині невідомому документі-протографі чи його ранньому записі. Можливо, йдеться про пізню “обробку” князівського документа, первісний текст якого у зміненому вигляді все ж таки створювався у Левовій канцелярії”⁷⁰.

Висновки. З огляду на різні причини (попередні правові традиції, зіткнення східної та західної традиції документалістики, втрати) до нашого часу дійшло досить мало джерел Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV ст. Автентичні та реконструйовані акти цього періоду містять інформацію лише про окремі фрагменти торговельних, митних і податкових відносин⁷¹. Для відтворення ширшої картини (передусім, двох перших аспектів) потрібно залучити джерела, створені в державах, з якими Галицько-Волинське князівство підтримувало тісні економічні та політичні відносини.

⁶⁵ Там само. – С. 1021. – № 93 (розд. IV).

⁶⁶ Там само. – С. 1038. – № 97 (розд. IV).

⁶⁷ Там само. – С. 1022–1031. – № 94 (розд. IV).

⁶⁸ Там само. – С. 663–664. – № 18 (розд. III).

⁶⁹ Дещо інакше цей фрагмент зафіксований у варіанті А даного документу: “И придалисмо десѣтины зъ нашего кнѣжанїа и с прѣвозов и з мыт • десѣтин(ѣ) и по бога^рским селом приданїє и даннї медовные • входы и борты и рыбные ловища и езера даем кѣ церкви прѣтон Бгомѣри... А кѣ томү гсцг придаг^м • кѣны в рок с попов давати...” (там само. – С. 647–648. – № 18 (розд. III)). Привілей князя Лева у перекладі латинською мовою міститься у витягу з книги бібліотеки Львівського монастиря святого Онуфрія Чину святого Василя Великого, внесеному до “рукописної книги” митрополита Лева Кишки про суперечку між київським, галицьким і всієї Русі митрополитом Флоріаном Гребницьким та львівським єпископом Левом Шептицьким за адміністративно-церковну належність Брацлавського воеводства (1753 р.). Відповідний фрагмент викладено так: “...insuper addimus decimas de toto ducato nostro etiam de bonis nobilium trajectuum fluvialium teloniorum, mellium, alvearium, piscium et stagnorum eaque omnia donavimus ecclesiae sanctissime Deiparae...” (там само. – С. 1038–1040. – № 98 (розд. IV); с. 647–648. – № 18 (розд. III)).

⁷⁰ Там само. – С. 632–636.

⁷¹ Див. : Купчинський О. Із спостереження за розвитком документа та діяльністю князівської канцелярії Галицько-Волинських земель XIII – першої половини XIV століть // Записки наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1996. – Т. 231. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – С. 49–50.